

Wprowadzenie do pracy z wystawą „Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady”

Marta Eichelberger-Jankowska

Odpowiedzialność niemieckich nazistów za Zagładę nie budzi żadnych wątpliwości. Mniej oczywista jest rola, jaką odegrali zwykli ludzie. Wystawa „Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady” prezentuje szeroki przekrój zachowań, postaw i wyborów, które podejmowała ludność europejska, w tym polska, podczas Zagłady. Wystawa pozwala też przyjrzeć się reakcjom miejscowej ludności na działania niemieckich nazistów i kolaborujących z nimi władz.

Odbiorca wystawy konfrontuje się z niełatwymi pytaniami:

- W jakim stopniu zachowania zwykłych ludzi umożliwiały przeprowadzenie Zagłady?
- Na ile ich wybory mogły zmienić bieg wydarzeń?
- Czy Adolf Hitler i władze III Rzeszy byłoby w stanie przeprowadzić Zagładę bez ich wsparcia?
- Z jakimi konsekwencjami wiązała się pomoc Żydom w czasie Zagłady i dlaczego miała ona miejsce tak rzadko?

Zarówno wystawa, jak i dołączone do niej materiały są adresowane do młodzieży ze szkół ponadpodstawowych. Odbiorcy powinni mieć podstawową wiedzę o okresie II wojny światowej i odpowiednie przygotowanie emocjonalne.

Wskazówki ogólne

Wystawa odnosi się do niezwykle trudnego tematu – odpowiedzialności za Zagładę. Dotyka również zagadnień, które wciąż budzą spory w debacie publicznej w Polsce. Podczas prowadzenia zajęć należy być gotowym na wyzwania takie jak:

- emocjonalne reakcje,
- poczucie dezorientacji,
- nieufność,
- podział na grupy: my i oni,
- skupianie się na trudnościach i prześladowaniach, jakim była poddana grupa, z którą utożsamia się lub czuje związek emocjonalny dany uczeń lub uczennica (np. Polacy, chrześcijanie),
- koncentrowanie się na odpowiedzialności osób u władzy, a w przypadku Polski – na roli odegranej przez okupanta,
- przekonanie o tym, że skoro Polacy (jako grupa i jako jednostki) sami byli ofiarami III Rzeszy, nie mogą w żaden sposób ponosić odpowiedzialności za krzywdy, które dotknęły polskich Żydów podczas niemieckiej okupacji,

- skupianie się na odpowiedzialności wybranych grup narodowych i wyznaniowych,
- umniejszanie roli i odpowiedzialności jednostek,
- uprzedzenia na temat jednej lub wielu grup wyznaniowych lub narodowościowych.

Jeśli te wyzwania pojawią się podczas zajęć, potraktuj je jako szansę na pogłębienie dyskusji. Zgłaszając wątpliwości i okazując emocje, uczniowie odsłaniają swój proces przyswajania wiedzy i interpretowania jej. Jest to okazja, aby przyjrzeć się ich potrzebom w zakresie uczenia się danego tematu i pomóc im go zrozumieć.

Podczas rozmowy pamiętaj, by:

- zapewnić bezpieczeństwo emocjonalne – stwórz atmosferę, w której młodzież czuje, że nie będzie oceniana ani wyśmiewana z powodu swoich wypowiedzi,
- każdy mógł się wypowiedzieć – zadbaj o przestrzeń na wypowiedzi młodzieży, np. poprzez interaktywne narzędzia i metody pracy,
- trzymać się faktów i konkretnych sytuacji – pracuj na przykładach i z materiałami źródłowymi.

W czasie pracy z treściami prezentowanymi na wystawie zwróć uwagę na:

- znaczenie indywidualnych wyborów,
- podobieństwa i różnice w sytuacji ludności w poszczególnych krajach,
- zróżnicowanie sytuacji i postaw reprezentantów różnych narodowości,
- to, że kategorie typu „Polak” czy „Niemiec” mogą odnosić się do grupy etnicznej lub narodowej, ale także – obywatelskiej; kategoria „Polacy” rozumiana jako „obywatele Polski” obejmuje mniejszości, a więc także polskich Żydów,
- różnice w sytuacji Żydów w różnych państwach, które wynikają m.in. z różnych poziomów integracji i zróżnicowanej sytuacji prawnej.

Unikaj:

- uogólnień, ale zwracaj uwagę na uniwersalne wartości i powtarzalne mechanizmy ludzkich zachowań,
- porównań i oceny tego, która grupa cierpiała mniej lub bardziej,
- narracji o winie grup narodowych np. Polaków lub Niemców; skup się na mechanizmach zachowań, które możemy zaobserwować wśród ludności cywilnej III Rzeszy i okupowanych przez nią krajów.

Zastanów się wraz z młodzieżą, jakie zastosowanie może mieć wiedza o omawianych zdarzeniach. Podejmijcie refleksję nad tym, jak może ona pomóc nam w mierzeniu się z wyzwaniami naszych czasów.

Aby poruszyć kwestię emocji w podejmowaniu decyzji, poprowadź lekcję „**Emocje i zachowania w ekstremalnych sytuacjach**”.

Aby omówić różne postawy ludzi podczas Zagłady, poprowadź lekcję „**Postawy wobec antysemityzmu i Holocaustu**” lub „**Postawy nie-Żydów podczas Holocaustu. Przykłady z historii i poezji**”.

Wskazówki merytoryczne

Zrozumienie kwestii poruszanych na wystawie wymaga osadzenia ich w szerszym kontekście społeczno-historycznym, a więc we wcześniej zdobytej wiedzy. Zwróć uwagę na to, że na wystawie prezentowane są sytuacje z różnych krajów europejskich. Kraje te mają zróżnicowaną historię i panują w nich odmienne realia społeczne.

Przed obejrzeniem wystawy lub sięgnięciem po jeden z proponowanych scenariuszy zweryfikuj i w razie potrzeby uzupełnij wiedzę uczniów. Dzięki temu osadzisz omawiany temat w kontekście. Ważne jest również, by nie omawiać historycznych zagadnień w oderwaniu od współczesnych zjawisk i doświadczeń.

Zalecany zakres wiedzy uczniów i uczennic:

- antysemityzm w Europie w przededniu II wojny światowej (zwłaszcza w Niemczech i Polsce) oraz jego korzenie historyczne,
- dojście Adolfa Hitlera do władzy,
- ideologia rasowa i przestrzeni życiowej,
- ustawy norymberskie,
- podstawowe fakty dotyczące przebiegu II wojny światowej (chronologia, strony konfliktu),
- podstawowe fakty dotyczące Zagłady (chronologia, kluczowe postacie i miejsca, skala).

Podczas zajęć warto zwrócić uwagę na:

- zmiany społeczne wynikające z epoki oświecenia, w tym kwestie rodzącego się społeczeństwa obywatelskiego, próby integracji ludności żydowskiej oraz początków współczesnego antysemityzmu;
- odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 roku i różne punkty widzenia (np. wśród partii politycznych) na kwestie związane z polskim obywatelstwem i prawami obywatelskimi mniejszości religijnych i narodowych.

Wskazówki metodyczne

Podczas pracy z wystawą skorzystaj z metod interaktywnych, które wspierają refleksję, interpretację i rozwój krytycznego myślenia.

- Zadawaj pytania, które pomagają uważniej przyjrzeć się źródłom lub tematom – niekoniecznie sprawdzające wiedzę, ale skłaniające do refleksji i pogłębionej analizy.
- Wspólnie analizujcie źródła, np. fotografie, cytaty, wypowiedzi.
- Inicjuj dyskusję w różnych formatach – w parach, małych grupach lub na forum.

Podczas pracy nad danym zagadnieniem stopniuj przekazywaną wiedzę i złożoność analizy.

- Zaczynij od przykładu, który jest bliski uczniom – współczesnego wydarzenia lub uniwersalnego mechanizmu. Dzięki temu wzbudzisz zainteresowanie tematem i pokażesz jego aktualność.
- Następnie zachęć do uważnego przyjrzenia się fotografiom – poproś młodzież o opisanie tego, co widzą, zanim poznają kontekst czy interpretację.
- Stopniowo wprowadzaj kontekst historyczny i społeczny, pokazując złożoność przedstawionych sytuacji.
- Zwróć uwagę na różnorodność postaw – we wszystkich prezentowanych grupach ludzi.
- Podczas dyskusji zachęć młodzież do zastanowienia się, jak warunki i okoliczności wpływają na ludzkie decyzje i działania.
- Mimo odwołań do współczesnych przykładów unikaj prostych porównań przeszłości z teraźniejszością. Zachęć młodzież do empatycznego spojrzenia na postępowanie ludzi żyjących w przeszłości oraz do poszukiwania uniwersalnych mechanizmów ludzkiego postępowania.

Przykład

Zaproponuj uczniom i uczennicom analizę planszy nr 4 z wystawy. Rozpocznij dyskusję na temat przestrzegania praw człowieka współcześnie. Przyjrzyjcie się wybranym prawom człowieka i zastanówcie się, czy są respektowane. Możesz skorzystać z najnowszego raportu Amnesty International „**Stan praw człowieka na świecie**” (2025; część raportu dotyczącą Polski w polskiej wersji językowej można wybrać pod nagłówkiem „Choose a language to view report”), który zawiera przykłady łamania praw człowieka również w Polsce. Są to m.in.:

Prawa uchodźców i migrantów

- „Zastrzeżenia dotyczące naruszeń praw osób uchodźczych i migrujących na granicy polsko-białoruskiej pozostają aktualne. W październiku rząd ogłosił nową strategię migracyjną i zaproponował ustawę, pozwalającą Ministerstwu Spraw Wewnętrznych na «czasowe zawieszenie» rozpatrywania wniosków o azyl na

danym obszarze, gdy zostanie to uznane za konieczne ze względów bezpieczeństwa. Ustawa ta może zagrozić prawom osób poszukujących bezpieczeństwa.

W czerwcu rząd ogłosił «strefę buforową» wzdłuż granicy z Białorusią. Ograniczył również możliwość monitorowania i raportowania przez dziennikarzy i społeczeństwo obywatelskie o sytuacji na granicy, w tym o potencjalnych naruszeniach praw człowieka przez polską straż graniczną i funkcjonariuszy”. (s. 1 części raportu dotyczącej Polski)

- Prawa kobiet

„Aborcja nadal jest przestępstwem, z wyjątkiem sytuacji, gdy zdrowie lub życie osoby ciężarnej jest zagrożone lub gdy ciąża była wynikiem gwałtu lub kazirodztwa. Tysiące osób potrzebujących aborcji zostało zmuszonych do szukania opieki medycznej za granicą bądź polegania na pomocy organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Obrończynie praw człowieka były prześladowane za wspieranie kobiet potrzebujących bezpiecznej aborcji. Przeciwko członkom rodzin i aktywistkom wszczęto kilkanaście spraw karnych, oskarżając ich o udzielanie takiej pomocy”. (s. 2 części raportu dotyczącej Polski)

Zastanówcie się razem:

- Jakie są współczesne przykłady łamania praw człowieka w Polsce i w innych krajach?
- W jaki sposób obywatele reagują na łamanie praw człowieka?
- Jakie mogą być konsekwencje tego, że ludzie zdecydują się działać w obronie praw człowieka?
- Jakie mogą być konsekwencje tego, że ludzie zdecydują się na bierność w obliczu naruszeń praw człowieka?
- Co może wpływać na reakcje ludzi na naruszenia praw człowieka?
- W jaki sposób analiza zachowań ludzi w odpowiedzi na współczesne naruszenia praw człowieka może pomóc nam zrozumieć wydarzenia historyczne?

Następnie zastanówcie się nad historyczną sytuacją pokazaną na planszy nr 4 z wystawy.

Przykładowe pytania:

- Czy władza nakazała okradać żydowskie sklepy w czasie pogromu, który miał miejsce 9 i 10 listopada 1938 roku?
- Jak myślicie, dlaczego dochodziło do tak licznych kradzieży?
- Czy i w jaki sposób cywile mogli postąpić inaczej?
- Czy obywatelom III Rzeszy groziły poważne kary za niestosowanie się do zarządzeń?

Pamiętaj, że celem tej dyskusji nie jest znalezienie jednej właściwej odpowiedzi ani o proste porównywanie Zagłady do innych wydarzeń. Chodzi natomiast o próbę wyobrażenia sobie różnych sytuacji i możliwych reakcji na nie.

Praca z fotografią – wskazówki metodyczne

Angażując uczniów i uczennice w analizę fotografii historycznej (lub innych materiałów źródłowych), pozwalasz im samodzielnie odkrywać historię. To działanie warto rozpocząć od pracy z samymi fotografiami – bez tekstów i podpisów (możesz zasłonić tekstowe fragmenty wystawy). Dzięki temu młodzież skupi się na tym, co widać i co nie wymaga dodatkowej wiedzy. Pomoże to ćwiczyć spostrzegawczość, krytyczne myślenie oraz formułowanie wypowiedzi i argumentów.

Dyskusje na trudne tematy wzbudzają wiele emocji, które mogą zdominować rozmowę. Pytania o to, co widać na fotografiach, pomagają skupić się na materiałach źródłowych i na tym, co z nich wynika. Angażują i pobudzają ciekawość. Umożliwiają przyjrzenie się sytuacji na nowo i refleksję nad nią. Opisywanie tego, co widać na zdjęciach, ułatwia młodzieży odważenie się na wypowiedź. Podczas odpowiedzi uczniowie odsłaniają też swój poziom wiedzy na dany temat – co pomaga dostosować się do ich potrzeb w kolejnych aktywnościach.

Ogólne pytania przydatne w pracy ze zdjęciami prezentowanymi w ramach wystawy:

- Kogo widzisz na zdjęciu?
- Co dzieje się na zdjęciu?
- Jakie reagują ludzie?
- Jak te zachowania pomagają nam zrozumieć rolę, która odegrali zwykli ludzie podczas Zagłady?
- Co jeszcze zwróciło waszą uwagę?

W materiałach znajdziesz szczegółowe informacje na temat losów konkretnych postaci przedstawionych na zdjęciach. Możesz przedstawić te informacje uczniom i uczennicom, a następnie zapytać, czy ta wiedza zmieniła ich spojrzenie na sytuację ze zdjęć. Potem możesz przejść do pytań o interpretację i pytań pogłębiających. Ich stopniowanie ułatwia stworzenie przestrzeni dla wartościowej rozmowy i wymiany spostrzeżeń.

Przykład

Pokaż uczestnikom i uczestniczkom zajęć planszę nr 1 z wystawy. Zwróć ich uwagę na to, że plansza skłania do wielu pytań, które otwierają dyskusję na trudne tematy. Na koniec zajęć powróć do tej refleksji.

Poproś uczniów i uczennice o analizę fotografii. Zapytaj:

- Kogo przedstawia fotografia? Kto jest na pierwszym planie?
- Jak ubrani są ludzie na zdjęciu?
- Jakie czynności wykonują osoby na pierwszym planie?
- Co robią ludzie wokół? Jakie wyrazy twarzy dostrzegacie?
- Jakie obiekty widzicie?
- Co jeszcze zauważyliście? Co zwróciło waszą uwagę?
- Jak myślicie, co dzieje się na zdjęciu?

Możesz też zapytać o warunki, w których zrobiono zdjęcie, np. o porę dnia i rok. Jeśli chcesz, porusz wątek autora fotografii. Zapytaj:

- Gdzie stał fotograf?
- Co na tej podstawie możemy o nim wywnioskować?
- Kim mógł być i jak to wpływa na to, co widzimy?
- W jaki sposób tożsamość autora zdjęcia może odzwierciedlać jego perspektywę na fotografowane wydarzenia?

Przykładowe odpowiedzi:

- Widzę ludzi klęczących i pochylonych. Szorują ulicę. Nad nimi stoi dwóch mężczyzn, z tyłu – przyglądający się tłum, a w nim kobiety i dzieci. Część gapiów ma rowery. Za gapiami widać ściany budynków, które wyglądają na mieszkalne. Widać też szyld sklepu na parterze.
- Mężczyźni, którzy stoją nad klęczącymi, wyróżniają się ubiorem. Mają na sobie płaszcze, jeden z nich na głowie nosi kapelusz, a na ramieniu – opaskę ze swastyką. Z lewej strony stoi podobnie ubrany mężczyzna, który wymienia spojrzenia z jednym z klęczących. Z prawej strony, na obrzeżach widać kolejnego mężczyznę w płaszczu i ze swastyką.
- Klęczący mężczyźni na pierwszym planie szorują ulicę. Stojący nad nimi mężczyźni prawdopodobnie ich nadzorują.
- Jeden z nich spogląda na mężczyznę stojącego przed nim. Ma minę trudną do odczytania, może dziwi się albo nie dowierza. Na twarzach ludzi, którzy tworzą tłum, widać uśmiechy, zaciekawienie, powagę, zdziwienie. Czasem nie widać żadnych wyraźnych reakcji. Niektóre osoby z tłumu pochylają się do przodu, żeby lepiej przyjrzeć się sytuacji. Gapie w większości wyglądają na zwykłych ludzi. Nie widać u nich strachu.
- Widzę ulicę, rowery, budynki.
- Widać, że fotograf nie kryje się z robieniem zdjęcia. Jest prawdopodobne, że ma pozwolenie na fotografowanie albo wręcz zlecono mu dokumentację.
- Klęczące osoby wykonują jakąś pracę przymusową, być może za karę.

Uzupełniaj odpowiedzi uczniów i uczennic o szczegóły zawarte w opisie, a także o adekwatne informacje historyczne.

Następnie wyjaśnij, że zdjęcie pokazuje sytuację, która miała miejsce w Wiedniu w 1938 roku. Przeczytaj pełny opis zdjęcia. Jeśli będzie taka potrzeba, wyjaśnij na czym polegała aneksja Austrii przez III Rzeszę i jaki status w ideologii rasowej III Rzeszy mieli Austriacy (ten status nie obejmował oczywiście austriackich Żydów). Zadaż pytania pogłębiające w oparciu o odpowiedzi, które padały wcześniej.

Przykładowe pytania pogłębiające:

- Dlaczego żydowscy mężczyźni na zdjęciu są zmuszani do takiej pracy?
- Jak myślicie, dlaczego obserwatorzy są dość spokojni i nie wyglądają na przerażonych?
- Dlaczego obserwatorzy nie stają w obronie tych mężczyzn i nie robią nic, aby przerwać tę sytuację?
- Jak myślicie, co mogłoby się stać, gdyby ktoś w tłumie zaprotestował?
- Jak myślicie, co mogłoby się stać, gdyby większość zaprotestowała?
- Co mogłoby się wydarzyć, gdyby przechodnie się nie zatrzymali, żeby oglądać to zdarzenie? Czy sprawcom zależało na tej widowni? Jeśli tak, to dlaczego?

Podsumuj analizę zdjęcia. Zaznacz, że jest ono dowodem na to, że ideologia rasowa III Rzeszy przekładała się na konkretne zachowania, a lokalna ludność była świadoma prześladowania ludności żydowskiej przez nazistów.

W zależności od odpowiedzi uczniów i uczennic możesz pogłębić dyskusję i poruszyć kwestie uniwersalne takie jak:

- współodpowiedzialność obywateli w systemie demokratycznym,
- obojętność na los innych ludzi i co to znaczy „nie być obojętnym”,
- różne sposoby reagowania na dyskryminację,
- rola prawa w ochronie obywateli przed dyskryminacją i przemocą (Żydzi w III Rzeszy zostali pozbawieni takiej ochrony).

Sprawdź, jak omawiane zdjęcie możesz wykorzystać na lekcji o postawach według scenariusza „**Postawy wobec antysemityzmu i Holokaustu**”.

Edukacja o Zagładzie a przejawy antysemityzmu wśród młodzieży

W trakcie zajęć młodzież może wyrażać różne uwagi nasycone uprzedzeniami, w tym antysemityzmem. W ostatnich latach antysemickie zachowania oraz wypowiedzi są coraz wyraźniej widoczne w polskiej przestrzeni publicznej i nie spotykają się z potępieniem. Nasilenie konfliktu palestyńsko-izraelskiego i otwarta

wojna tocząca się w tym regionie również budzą wiele emocji. Komentarze na ten temat mogą utrudnić przeprowadzenie zajęć. Nie należy ich jednak ignorować ani uciszać, wręcz przeciwnie. Spróbuj potraktować te uwagi jako okazję do:

- wspólnej analizy wyrażanych poglądów, przyjrzenia się ich treści oraz źródłom (często uwagi powtarzane przez młodzież są wyrażane bez głębszego zrozumienia),
- pogłębienia wiedzy o stereotypach i ich szkodliwości,
- zaobserwowania uniwersalnych mechanizmów zachowań,
- zaangażowania młodzieży w dyskusję na temat postaw obywatelskich.

Podobnie jak w przykładach pracy z materiałem z wystawy, zacznij od skoncentrowania uwagi uczniów i uczennic na szczególe. Zadawaj proste pytania, a następnie stopniowo poszerzaj kontekst i pogłębiaj zagadnienie. Ważne, aby uczeń wraz z grupą miał okazję przyjrzeć się własnej wypowiedzi i mógł skonfrontować się z treścią tego, co głosi.

Pamiętaj, by skupić się na konkretnym przekazie i jego możliwych interpretacjach. Dzięki temu dociekanie tego, co uczeń lub uczennica ma na myśli, nie zostanie odebrane jako emocjonalne i napastliwe. Takie podejście:

- Pozwala na dyskusję i jest podstawą dialogu.
- Okazuje szacunek mówiącemu i podnosi poziom dyskursu (to coś, co chcemy modelować dla uczniów).
- Mobilizuje mówiącego i grupę do skupienia się na treści i rozwija umiejętność krytycznego myślenia.
- Uczy brania odpowiedzialności za swoje wypowiedzi.

W czasie rozmowy o uprzedzeniach możesz zapytać uczniów i uczennice, czy zetknęli się lub słyszeli o stereotypowym postrzeganiu Polaków. Wybierz jeden przypadek takiego postrzegania. Na przykład w Niemczech można spotkać się ze stereotypem, że „wszyscy Polacy to złodzieje samochodów”. Zapytaj:

- Czy to stwierdzenie jest prawdą?
- Co ono oznacza?
- Czy ja, ty i wasi rodzice jesteśmy złodziejami?
- Jak czujecie się z tym określeniem?
- Jak poczulibyście się, gdybyście usłyszeli je, chcąc wypożyczyć samochód?

Zadawaj również pytania, które podkreślają zróżnicowanie postaw i rozbijają przekonanie o tym, że wszyscy Żydzi czy wszyscy Niemcy są tacy lub inni oraz mają wspólną, negatywną cechę. Możesz też zaznaczyć, że wasza rozmowa odsłania uniwersalne schematy myślenia, takie jak tendencja do upraszczania rzeczywistości, uogólniania, stereotypowego postrzegania czy myślenia w kategoriach przeciwieństw.

Jeśli dla młodzieży szkodliwość stereotypów nie stanie się jasna, będzie to wyraźny sygnał, że konieczna jest interwencja. Na przykład w formie warsztatów antydyskryminacyjnych oraz pogłębionych dyskusji na temat wartości społeczeństwa obywatelskiego.

Przykład

Uczeń powtarza, że „Żydzi mają stanowczo za dużo do powiedzenia w polskich sprawach”.

Kontekst: kandydat na urząd Prezydenta RP Grzegorz Braun podczas debaty prezydenckiej „Super Expressu”, która odbyła się w kwietniu 2025 roku, zapytał swojego kontrkandydata Sławomira Mentzena: „Czy zgodzi się pan, że Żydzi mają stanowczo za dużo do powiedzenia w polskich sprawach?”.

Zobacz fragment tej **debaty**.

Jeśli uczeń lub uczennica wyrazi podobną opinię, możesz poprosić o jej wyjaśnienie, by upewnić się, że dobrze rozumiesz wypowiedź. Nie okazuj zgorznienia, nie oceniaj i nie zakładaj złej intencji. Wręcz przeciwnie – okaż ciekawość i dopytaj, co uczestnik lub uczestniczka zajęć przez to rozumie. Ważne, aby zadawać pytania w sposób neutralny, nieoskarżający. Celem nie jest przekonanie ucznia do odmiennych poglądów, lecz wspólna analiza treści jego wypowiedzi.

Przykładowe pytania:

- Czy możesz wyjaśnić, co masz na myśli?
- Jakich Żydów masz na myśli? Wszystkich? Czy wszyscy Żydzi interesują się tym, co dzieje się w Polsce? Czy wszyscy Żydzi mają to samo zdanie w każdej sprawie dotyczącej Polski? Jak myślisz, czy jest to możliwe, żeby wszyscy reprezentanci danego narodu lub grupy wyznaniowej mieli te same poglądy?
- Czy masz na myśli Żydów polskich, obywateli Rzeczypospolitej Polskiej? Czy mają oni prawo wypowiadać się w sprawach dotyczących ich ojczyzny? Jeśli odpowiedź będzie negatywna, możesz dopytać: Czy na przykład Polacy mieszkający i będący obywatelami Wielkiej Brytanii nie powinni mieć prawa do wypowiadania się w sprawach brytyjskich? Jak odbierałbyś stwierdzenie „Polacy mają za duży wpływ na sprawy brytyjskie”?

Celem tych pytań jest zaangażowanie wypowiadającego się i grupy w refleksję nad tym, co oznacza dane stwierdzenie, z czym się wiąże i jakie ma konsekwencje. To okazja, aby przyrzeć się, czy taka uwaga jest spójna z wartościami wyznawanymi przez wypowiadającego się i inne osoby w klasie.

Zwróć uwagę uczniów i uczennic na to, czym jest narodowość, wyznanie i obywatelstwo w systemie demokratycznym. Jeśli w toku dyskusji osoba wypowiadająca się wywnioskuję, że należy odrzucić system demokratyczny czy

wypowiadająca się wywnioskuję, że należy odrzucić system demokratyczny czy wartości obywatelskie, podsumuj tę część rozmowy i zaznacz, że wybór systemu politycznego nie jest tematem tych zajęć. Powiedz, że być może wrócić do niego przy innej okazji.

Aby uzmysłowić młodzieży, że również słowa i pozornie nieszkodliwe zachowania są dyskryminujące i mogą prowadzić do poważnych konsekwencji, poprowadź zajęcia według scenariusza 🗨 „**Przejawy dyskryminacji i ich eskalujący charakter**”.

Edukacja o Zagładzie w kontekście konfliktu na Bliskim Wschodzie

Istotnym współczesnym kontekstem rozmów na tematy związane z historią i kulturą żydowską jest wojna na Bliskim Wschodzie. Pojawiają się porównania tragedii w Gazie do Holokaustu, samej Gazy do getta warszawskiego, a Izraelczyków do nazistów. Nie należy tego ignorować.

Zaznacz, że emocje i wzburzenie są zrozumiałe. Dzieją się rzeczy straszne i trudno uwierzyć, że nie wyciągnięto lekcji z historii. Możesz zachęcić młodzież do refleksji nad tym, dlaczego wojny, a nawet ludobójstwa wciąż mają miejsce. Wiele mechanizmów ludzkich zachowań jest uniwersalnych. Aby je przedstawić, możesz odwołać się do schematu piramidy nienawiści stworzonego przez Gordona Allporta oraz przeprowadzić lekcję według scenariusza 🗨 „**Przejawy dyskryminacji i ich eskalujący charakter**”.

Konieczne zwróć uwagę młodzieży, że nie można odnosić wprost przeszłości do teraźniejszości i należy unikać ahistorycznego oceniania. Pewne mechanizmy zachowań mogą być podobne, niemniej realia epoki, polityczne czy społeczno-kulturowe różnią się od siebie.

Aby dyskutować o konfliktach, trzeba poznać ich specyfikę. Wyjaśnij, że zajęcia do wystawy „Byli sąsiadami” dotyczą II wojny światowej. Odwołuj się do wiedzy na temat tego okresu, którą młodzież już zdobyła lub musi jeszcze zdobyć, aby go zrozumieć. Wskaż, jak wiele informacji jest potrzebnych, by rozmawiać nawet o przeszłości miejsc bliskich kulturowo i geograficznie. Podkreśl, że im odleglejszy pod tymi względami jest dany region, tym więcej powinniśmy dowiedzieć się, by zrozumieć jego specyfikę. Dotyczy to także Bliskiego Wschodu oraz relacji Izraela i Palestyny. Postaraj się zniuansować obraz. Zwróć na przykład uwagę, że mieszkańcy Izraela różnią się w ocenie tego, co dzieje się w ich kraju. Ważne jest więc przeniesienie ciężaru z ocen czy oskarżeń wobec całej grupy na uniwersalne pytania dotyczące ludzkich postaw, natury człowieka i mechanizmów społecznych.